

intervju

Fotografiji: Dane Kostrić

Je pisatelj, publicist, šolnik, ekonomist in politik. Med drugo svetovno vojno je bil pri domobrancih. Njegov oče Franc je kot visok politik SLS maja 1945 vodil tako imenovani taborski parlament. Delil je usodo drugih domobrancev, ki so bili konec maja 1945 s Koroške vrnjeni v Jugoslavijo. Zaradi mladoletnosti je preživel. Leta 1946 je pobegnil v Avstrijo. Kasneje se je skupaj z večino slovenskih političnih beguncev preselil v Argentino, kjer je ustanovil slovenski srednješolski tečaj in leta 1973 doktoriral iz ekonomskih znanosti. Od leta 1984 do leta 1992 je bil načelnik zgodovinske SLS.

Gospod Kremžar, najbolj ste znani po tem, da ste bili po dr. Mihi Kreku in g. Milošu Staretu zadnji načelnik zgodovinske Slovenske ljudske stranke, ki je bila zaradi po-vojne komunistične oblasti na Slovenskem prisiljena delovati v emigraciji. Od kod taka moč preživetja, saj je bil velik del njene-ga članstva med vojno in po njej pobit, dru-gi pa ste se porazgubili po svetu?

Razlogov je verjetno več. Eden je gotovo v tem, da je delo te stranke v zdomstvu temeljilo na zelo zavednem članstvu. To članstvo je v Slo-venski ljudski stranki videlo sintezo vsega, kar so ljudje v političnem pogledu želeli: demokra-tično, svobodno Slovenijo, socialno pravičnost

Leta 1990 je Demos zmagal na volitvah, pri čer-mer ste pomagali tudi Slovenci po svetu. To je simbolno pomenilo konec prejšnjega totalitar-nega režima. Verjetno so bila takrat vaša pričako-vanja zelo velika. So vas prevevali veseli občutki?

Gotovo. Mislim, da ni bilo Slovenca, ki ne bi imel takrat velikih pričakovanj. Velik del teh se je izpolnil v tistih dneh, potem pa smo naza-dovali. Največji dosežek je prav gotovo sloven-ska državna samostojnost, česar ne smemo ni-koli izgubiti izpred oči. S tem je bila uresničena stoletna težnja slovenskega naroda. Res pa je, da je prehajanje iz totalitarizma v demokracijo ne-razumljivo počasno. Imamo formalno demok-racijo, ki pa še ni uravnovešena. Nekatere struk-ture nekdanjega totalitarnega režima ohranjajo vpliv, čeprav jih formalno ni več; zaradi nedo-končane in nepregledne privatizacije družbene lastnine se večina neravnovesje na področju lastni-ne kapitala, predvsem pa na področju medijev.

Opozarjate torej na pomanjkanje demo-kratičnega ravnotežja.

Tako je. Demokracija ob koncu 20. in začet-ku 21. stoletja je v bistvu medijska demokracija. O stvareh se razpravlja v medijih in ti odločujo-če oblikujejo javno mnenje veliko bolj kot v prej-šnjih časih. Od tod nujnost medijskega plura-lizma. Imeti parlament, ne pa pluralizma v me-dijih, je znamenje, da demokracija šepa.

Nekateri te očitke zavračajo in pravijo, da imamo v Sloveniji na področju medijev ta-ko ali tako veliko raznolikost, pri čemer pa pozabljajo, da ...

... ni različnosti. Glejte, to je tako, kot bi imeli zbor z več pevci, ki pa vsi pojejo en glas. Slovenski

zveza polastila imena Slovenska ljudska stran-ka. Kako je prišlo do uzurpacije tega imena?

Slovenska kmečka zveza se ni polastila tega imena. V začetku leta 1990 me je po telefonu po-klical v Buenos Aires predsednik SKZ Ivan Oman in opozoril, da poteka v Sloveniji proces registri-ranja imen novih strank in da bi bilo treba zaščititi ime Slovenske ljudske stranke, da kdo iz konti-nuitete tega imena ne bi zlorabil. Ker SLS v zdom-stvu ni imela, v takratni Jugoslaviji pa ni mogla imeti položaja pravne osebe, sami ne bi mogli te-ga storiti. Oman je predlagal, da on v imenu SKZ registrira to ime, vendar za poznejšo skupno upo-rabo, to je za čas, ko se bodo vse stranke, ki izha-jajo iz istega idejnega kroga, v domovini in v dia-spори, združile. Tako sva se dogovorila in Oman je držal besedo. Tega dogovora pa niso spošto-vali njegovi nasledniki. Ko je načelstvo SLS v zdomstvu zvedelo, da bo SKZ-LS po sklepu svoje konvencije spremenila ime v SLS, je poslalo dne 10. februarja 1992 predsedstvu SKZ-LS protest-no pismo, ki so ga podpisali poleg mene nasled-nji izvoljeni predstavniki SLS iz vse diaspore: Ru-dolf Smersu kot zadnji, še v domovini izvoljeni poslanec SLS, glavni tajnik stranke Rudolf Hir-schegger, podpredsedniki za Kanado dr. Peter Klopčič, za Argentino arh. Jurij Vombergar, za ZDA Tone Oblak, za Evropo Ciril Guštin in Mar-jan Struna. Odgovora na to pismo ni bilo. Probl-em ni bil potemtakem v tem, da je Oman ime stranke registriral, ampak da kasneje drugi v nje-govi lastni stranki niso spoštovali dogovora.

Že sredi devetdesetih let je neki politični ko-mentator zapisal, da vas je to, kar se je v zad-njih letih dogajalo v slovenski politiki, zelo potrlo, pri čemer je imel v mislih predvsem

Ponarejanje resnice je vedno krivica

Pogovor z dr. Markom Kremžarjem

in krepko slovenstvo na temelju krščanskih vred-not. Ne bi rekel, da je bil to sad kake izredne organizacije – ta je bila v zdomstvu precej ohlap-na, čeprav dosledno demokratična – ampak množice ljudi, ki so enako mislili in enako žele-li. Ti ljudje so priznavali svoje, v domovini izvo-ljene predstavnike, kasneje pa njihove nasledni-ke, ki so jih izvolili izmed sebe v emigraciji.

mediji se držijo le ene melodije in ne izzvenijo v akord. Različnost ne pride do izraza. To je velik družbeni problem, ki ima globoke korenine.

Če se vrneva k ljudski stranki. Leta 1992 se je zgodovinska SLS pridružila oziroma združila s takratnimi Peterletovimi krščanskimi demo-krati. Malo pred tem pa se je Slovenska kmečka

sodelovanje SKD v vladi z LDS in nepriprav-ljenost SKD in SLS, da bi se združili. Verjet-no vas je, če se izrazim z njegovimi beseda-mi, še bolj potrlo, kar se je zgodilo poleti 2000, ko je del vodstva komaj združene SLS potegnil s tranzicijsko levico, kar se je nega-tivno odrazilo na jesenskih volitvah?

Kdor je to napisal, me verjetno ne pozna. »

» Mene take reči ne potarejo. Mislim pa, da sem bil razočaran nad nekaterimi politiki, a verjetno ne bolj kot veliko slovenskih krščanskih volilcev v domovini pa tudi v zdomstvu.

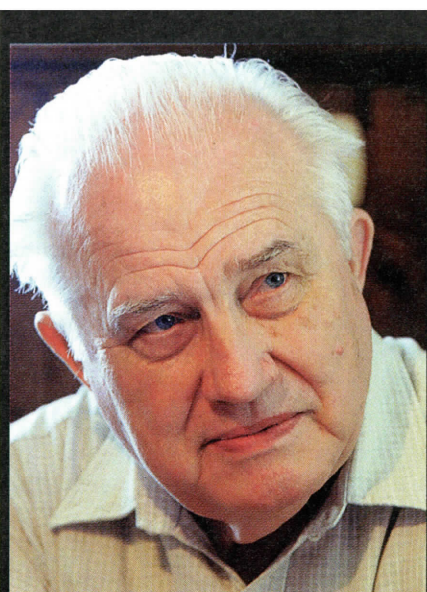
Zgodovinska SLS je bila daleč najmočnejša slovenska stranka pred drugo svetovno vojno. Verjetno ni težko najti številnih razlogov, ki bi primerjalno pokazali, zakaj pomladne oziroma desnosedinske stranke, ki so nekako njene naslednice, v zadnjih letih niso bile tako uspešne?

Najbrž predvsem zato, ker niso bile enotne. Če bi krščanski demokrati in ljudska stranka takoj po osamosvojitvi našli skupna izhodišča in se združili, bi pridobili glasove in vpliv.

Kako pa komentirate razmišljanja, da obstoječi proporcionalni sistem praktično zahteva obstoj več strank in jih sili v delitev?

Ne vem, ali lahko volilni sistem koga prisili v delitev. Sem mnenja, da imajo ljudje pravico vedeti, kaj volijo, in voliti tako, kot mislijo, da je prav. Alternative morajo biti jasne. Delitev iz golega taktiziranja ali iz osebnih ambicij tega ali onega je po mojem mnenju nekaj negativnega. Taktiziranje je, kratkoročno gledano, lahko koristno, negativne posledice delitev pa so dolgotrajne. Stranke morajo voditi, kazati smer, ne le taktizirati. Razcepljenost ne zbuja zaupanja.

Prej ste omenili "pomladne" desnosedinske stranke. Naj pojasnim, da pred vojno SLS ni

Glejte, to je tako, kot bi imeli zbor z več pevci, ki pa vsi pojejo en glas. Slovenski mediji se držijo le ene melodije in ne izzvenijo v akord. Različnost ne pride do izraza. To je velik družbeni problem, ki ima globoke korenine.

Opozicija utegne doseči oblast, ko bo sedanja vlada do take mere zabredla v gospodarske težave, da ne bo več lahkih izhodov. Takrat bodo stranke, ki upravljajo državo zadnjih deset let, prepustile neprijetno delo sedanji opoziciji. Ta bi morala predvidevati, da bo prevzela skrb za državo v izredno težkih okoliščinah, in že danes pripravljati potrebne ukrepe, s katerimi bo treba reševati slovensko gospodarstvo, posredno pa tudi kulturo in šolstvo. Krize namreč ne

Tolstoj pravi, da je šlo pri tem za zaroto, ki jo imenuje "celovška zarota". Po mojem mnenju je bila to bolj "celovška kupčija" kot zarota.

bila nikoli "desna" stranka. Bila je krščansko socialno usmerjena, konservativna pa le glede na ohranjanje, ali bolje, gojenje narodnih in moralnih vrednot. Sicer pa izraza levica in desnica v današnji demokratični opciji ne povesta veliko. Upam, da se bodo stvari s časom razčistile.

No, zgodba o združevanju zaradi slabih izkušenj v preteklosti ta čas ni aktualna, še manj priljubljena in pomeni po mnenju številnih izgubljanje energije v prazno.

Imate prav. To je res. Vendar več političnih strank s skoraj enakimi programi, na istem delu volilnega telesa, pomeni prav tako zapravljanje sil.

Nekje sem zasledil, da ste rekli, da bi se morala vsaka opozicija dolgoročno veliko bolj pripraviti na prevzem oblasti. Da torej ne bi razmišljala samo o tem, kako priti na oblast, ampak tudi kako potem vladati. Po vašem mnenju je to odločilno. Zakaj?

pretresajo družbe le na gospodarskem polju. Upoštevati pa bi morala vsaka, in tudi naša opozicija, da česar ne bo storila ali vsaj začela v prvih dveh mesecih po prevzemu oblasti in odgovornosti, je verjetno, da bo ostalo nestorjeno. V našem primeru pa bi to pomenilo ne le škodo za prizadeti stranki, marveč za vso državo.

Ob komentiranju sprejetja zakona o vojnih grobiščih ste kar nekoliko trdo zapisali, da poslanci "niso bili izvoljeni od ljudstva le zato, da glasujejo, marveč da stališča svojih volilcev branijo". Kaj pričakujete v prihodnosti od koalicije Slovenija?

Izglasovanje tega zakona krivic ne poravna, marveč jih skuša prikriti. Zato tudi ne reši poslancev, katerim je poravnava mar, odgovornosti, da v naslednjih obdobjih ali mandatih poravnavajo in dopolnijo, kar je zgrešeno. Za to so odgovorni tako pred svojimi volilci kakor pred svojo vestjo in pred pomorjenimi rojaki.

Pred kratkim ste v Svobodni Sloveniji zapisali, da so predstavniki slovenskih političnih strank, ki obvladujejo sedanji parlament, z zakonom o vojnih grobiščih "domobranci in druge žrtve komunističnih totalitarcev s sprejetjem zakona ponovno porinili v brezna". Lahko to pojasnite?

Napisal sem, o čemer sem prepričan, da je tako. Lahko bi še dodal, da je po mojem mnenju zakon o grobiščih, kakor je bil izglasovan, sramota za vse, ki so pri njem sodelovali. Grobišča skuša "pobeliti", a hkrati prikriva resnico o žrtvah, ki so v njih. Tako krivico veča, namesto da bi jo vsaj deloma poravnal. Glede tega ni potrebna razlaga. Prikrivanje je prav kakor ponarjanje resnice vedno krivica.

Pri tem opozarjate, da je eden glavnih problemov, ker niso "priznali domobrancem in drugim pripadnikom Slovenske narodne vojske statusa vojakov". Zakaj je to tako pomembno?

Zato, ker bi na ta način priznali in poudarili, da je v Sloveniji divjala med vojno komunistična revolucija. Ni vseeno, če rečemo, da so neznanci po vojni pobili nekaj posameznikov, ali če priznamo, da so po revoluciji in končani vojni komunisti pomorili razorožene domobranci, člane Slovenske narodne vojske. V obeh primerih gre za strašen zločin, a v drugem primeru, po slovenskih in mednarodnih zakonih, ta ne zastara.

V zadnjih številkah prej omenjene Svobodne Slovenije, ki izhaja v Argentini, objavljate podlistek z naslovom Ozadje vetrinjske tragedije, pri čemer se sklicujete na knjigo Nikolaja Tolstoja The minister and the massacres (Minister in pokol) in precej novo knjigo Iana Mitchlla The cost of a reputation (Cena ugleda). Iz teh dveh knjig je mogoče precej natančno ugotoviti, kdo je bil odgovoren, da so Angleži domobranci vrnili v Jugoslavijo.

Tako je. Predvsem zadnja knjiga osvetli nekatere dogodke, o katerih Tolstoj sicer govori, vendar jih pred sodiščem ni mogel dokazati. Dokumenti, ki so jih takrat zaman iskali, so sedaj na razpolago. Mitchlllova knjiga je zanimiva tudi kot prispevek k slovenski zgodovini. Pojasni na primer, da je bila južna Avstrija edini sektor, iz katerega so zavezniki, konkretno Angleži, vračali begunce in vojake, ki so iskali pri njih zavetje pred komunisti. Tolstoj pravi, da je šlo pri tem za zaroto, ki jo imenuje "celovška zarota". Po mojem mnenju je bila to bolj "celovška kupčija" kot zarota.

Za kakšno kupčijo je šlo?

Če primerjamo datume partizanskega umika s Koroške s podpisom angleškega povelja o vračanju in odhod prvih transportov v Jugosla-

vijo, vidimo vzporednost, ki po vsej verjetnosti ni stvar naključja. Ne smemo pozabiti, da je bila takrat že v teku vojaška akcija, po načrtih generalov Eisenhowerja in Alexandra, s katero naj bi partizane s Koroske izrinili, če bi bilo treba, tudi s silo. Angleško poveljstvo se je temu izognilo tako, da je doseglo umik partizanskih enot, domobrance in srbske prostovoljce izročilo Jugoslovanom, Kozake pa Sovjetom. Vendar o jugoslovansko-angleških dogovorih, ki so potekali takrat na Koroskem, ni do sedaj znanih zapiskov.

Poveljnik zahodnih zaveznikov general Eisenhower in poveljnik zavezniške armade na tem območju maršal Alexander nista dala tega ukaza?

Nasprotno. Maršal Alexander je nameraval vse begunce, civiliste in vojake, ki so prišli z jugoslovanskega ozemlja, preseliti iz Avstrije v Italijo, da ne bi bili na konfliktnem območju. General Eisenhower pa je hotel imeti oborožene Kozake v Nemčiji, verjetno iz podobnih razlogov. Kdo je bil potemtakem v ozadju odločitev, ki so bile v nasprotju z navodili najvišjih zavezniških poveljnikov v Evropi, še danes ni popolnoma jasno; so pa znaki, da je imelo pri tem pomembno vlogo angleško zunanje ministrstvo. Ni verjetno, da bi brigadni general Toby Low (kasneje znan kot Lord Aldington) iz štaba generala Charlesa Keightleyja poveljeval o izročitvi, ki je bilo v nasprotju z navodili vrhovnega poveljstva, podpisal brez politične zaslombe. Dan po podpisu tega povelja je že odpotoval v Veliko Britanijo, kjer ga je čakalo politično mesto v Londonu, kar kaže na politično navezo. Vračanje so izvršili v njegovi odsotnosti.

V podlistku zavračate očitke domobranskemu vodstvu, da je ravnalo napak, ker ni razpustilo svojih enot na Vetrinjskem polju, ampak jih je še naprej obdržalo v vojaških formacijah.

Menim, da razpustitev vojaških enot ne bi bistveno spremenila položaja in usode domobrancev. Angleži so vedeli, kdo prihaja k njim iskati zavetje pred komunisti, saj smo jim izročili orožje, in partizani so vedeli, kdo se pred njimi umika in koliko nas je. Sicer pa domobranksko vodstvo ni imelo razloga, da bi skrivalo, kdo smo, saj smo v Angležih gledali zaveznike. Danes vemo, da sta tako angleško politično vodstvo (Churchill) kakor vrhovno poveljstvo (Alexander) dali navodila, naj vojaške enote, ki so se v nekdanji Jugoslaviji bojevale proti komunistom, dobijo primerno zatočišče. Izjema so bili hrvaški vojaki, ki so bili zavezniki nacistične Nemčije. Večino teh so angleške čete zavrnile že na meji. Popolnoma jasno je, da je bilo povelje za vračanje slovenskih domobrancev in srbskih dobrovoljcev v bistvu

prevara, storjena v dogovorih med partizani in krajevnim angleškim poveljstvom. Ti so prav dobro vedeli, kdo vse tabori na Vetrinjskem polju. Verjetno je, da bi, če bi bili vojaki in civilisti pomešani, vrnili vse, kakor so to storili kasneje s Kozaki.

Nekateri očitajo domobranskemu vodstvu, da namesto da bi svoje pripadnike preoblekli v civilne obleke, je nekaj civilistov celo še vpoklicalo.

Civilistov ni vpoklicalo. Res pa je, da so se nekateri civilisti, večinoma svojci častnikov, vojakom pridružili, da bi prišli tako prej v Italijo. Te so kasneje partizani v veliki večini pomorili enako kot ujete domobrance.

Iz dokumentov zavezniških poveljstev v Italiji in Nemčiji je razvidno, da sta tako maršal Alexander kakor general Eisenhower računala s tem, da se bodo po vojni umaknile k njim iz Jugoslavije vojaške protikomunistične enote. Vojake pa vojak ceni, če so disciplinirani, če so urejeni in če se ne obnašajo kot kaka razpuščena

To je del našega nevidnega narodnega davka, ki ga dajemo z veseljem. Mislim, da zato tudi otroci cenijo delo svojih učiteljev.

množica. Mislim, da v tem naše poveljstvo ni storilo bistvene napake. Seveda, če gledaš nazaj, lahko vedno rečeš, kaj bi bilo, če bi bilo...

Ste na nekajtedenskem obisku v Sloveniji, potem se vračate v Argentino. Ob izbruhu gospodarske krize v Argentini se je položaj Slovencev precej poslabšal. Je sedaj že kaj bolje?

Kriza v Argentini gre že v peto leto. Poslabšal se je položaj vsega prebivalstva in seveda tudi Slovencev, ki živimo tam. Pred nekako tremi meseci so ugotovili, da se krizni položaj ne slabša več in da se je ustalil, kar pa je majhna tolažba za nad dva milijona brezposelnih in za pet milijonov takih, ki živijo pod nivojem revščine. Da se kriza končuje, bo mogoče govoriti, šele ko se bo začelo manjšati število brezposelnih. Teh pa je na žalost nekaj tudi med Slovenci. Poleg tega je dvestoodstotna devalvacija in s tem povezana blokada bančnih računov povzročila ljudem veliko težav in jih spravila ob velik del prihrankov.

Ob izbruhu krize se je precej govorilo o vračanju v Slovenijo. Koliko Slovencev se res želi vrniti oziroma preseliti v Slovenijo?

Ni mogoče govoriti o številu rojakov, ki mislijo na preselitev. To so osebne odločitve, ki dozorevajo počasi. Marsikdo se za to zanima, a če nima v Sloveniji nikogar, ki bi mu pri tem pomagal, bo verjetno ostalo pri želji. Ni si lahko priskrbeti stanovanja in službe na daljavo, če nimaš v domovini sorodnikov, ki bi bili pripravljeni pri

tem pomagati. Tudi vprašanje šolanja otrok, usklajevanje pokojnin, nostrifikacija diplom ... vse to so stvari, ki jih je treba urediti, preden se odločiš. Kljub temu je želja, posebno med mladimi, živa.

Na splošno je znano, da ste Slovenci v Argentini zelo dobro organizirani. Kako imate organizirano narodno in družabno življenje? Koliko Slovencev živi v Argentini?

Cenijo, da je po vsej Argentini naseljenih okrog 30.000 Slovencev. Od teh jih kakih 6.000 zahaja bolj ali manj redno v razne slovenske domove ali društva. Ko omenjate našo "organiziranost", bi rekel, da je primernejša beseda "povezanost". Smo povezani med seboj, podobno čutimo in podobno vrednotimo. Če ne bi bilo tega, nam vsa organiziranost ne bi dosti pomagala.

Je res, da tisti, ki učite na slovenskih osnovnošolskih in srednješolskih tečajih, delate brezplačno, kar je za današnje čase, ko se ljudje čedalje bolj pehajo za denarjem, kar

nekoliko nenavadno? Je vzrok za to pomanjkanje denarja ali kaj drugega?

Res je to. Osnovnošolske učiteljice in vzgojiteljice delajo to že od prvih dni po priselitvi v Argentino. Takrat, ko so se same še komaj preživljale v najbolj preprostih službah, so že začele zbirati na zasebnih domovih slovenske otroke v sobotnih slovenskih šolah. Za svoje delo niso dobivale nobenega plačila, in ker navadno niso živele v kraju, kjer so zbirale in učile otroke, so si vožnjo plačevale same. K temu jih ni nagibalo drugo kot ljubezen do otrok in do slovenstva. Te učiteljice so nam zgled še danes.

Zdaj poučuje na slovenskih osnovnošolskih in srednješolskih tečajih že drugi, v Argentini rojeni rod slovenskih učiteljev in profesorjev. Vsi učimo zastonj, in sicer iz istih razlogov, kot so to delale učiteljice od vsega začetka. Nikomur ne pride na misel, da bi to tradicijo spreminjal, verjetno zato, ker za denar ne bi nikdar delali tega, kar delamo iz zavesti, da je tako prav. To je del našega nevidnega narodnega davka, ki ga dajemo z veseljem. Mislim, da zato tudi otroci cenijo delo svojih slovenskih učiteljev in z njimi sodelujejo bolj, kot je to navada v rednih šolah.

Sprašujete, ali gre pri tem za pomanjkanje denarja. V pol stoletja smo se o zastonjskosti svojega šolskega dela nekajkrat pogovarjali med seboj in soglašali, da bi, tudi če bi nam kdo hotel to delo plačevati, denar odklonili. Če bi šlo za denar, bi v istem času, ki ga vlagamo v pouk slovenskih otrok, večina od nas lahko zaslužila več v svojih poklicih.

Metod Berlec